

Павлик Ю.П.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Демографічна ситуація в Україні свідчить про одне з передових завдань нашої держави – забезпечення охорони репродуктивного здоров'я населення та захист прав людини у сфері репродукції. Розвиток репродуктивних прав, особливо у сфері допоміжних репродуктивних технологій є великою можливістю для української спільноти покращити демографічні показники, знизити кількість людей, які страждають безпліддям, збільшити рівень та якість народжуваності.

Репродуктивні права фізичної особи – це її природні правові можливості вільно і добровільно реалізовувати репродуктивні функції в тому числі за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, самостійно вирішувати питання дітонародження і мати доступ до необхідної для цього інформації. А також, це можливість забезпечити захист репродуктивного здоров'я та отримати відповідну медичну допомогу.

У своїй праці Л.П. Мартинюк зазначає, що Україна належить до небагатьох держав світу, де більшість ДРТ є дозволеними на законодавчому рівні. З іншого боку, він висвітлює декілька проблем регулювання репродуктивних правовідносин. Зокрема науковець, спираючись на думки інших дослідників, вказує, що із ч. 7 ст. 281 ЦК України можна визначити, що ДРТ можуть застосовуватись в Україні як лікувальні програми за медичними показаннями, а отже, застосування репродуктивних технологій за соціальними показаннями не передбачено у чинному законодавстві. Окрім цього, науковець звертає увагу на те, що ЦК України встановлює нижню вікову межу – повноліття для застосування ДРТ, і не визначає верхню вікову межу. Інших умов або обмежень для застосування ДРТ ЦК України не встановлює [6, с. 95].

Якщо звернути увагу на ст. 123 СК України, яка регулює питання щодо визначення походження дитини, народженої в результаті застосування ДРТ, то бачимо, що батьками дитини, народженої із застосуванням ДРТ, може бути визнано лише подружжя, особи, що перебувають у фактичних

шлюбних відносинах, не входять до кола можливих суб'єктів правовідносин у цьому аспекті [1]. Тому, вважаємо, що стаття 123 СК України фактично обмежує репродуктивні права людини за ознакою сімейного стану.

Не менше уваги потребує питання щодо можливості незаміжної жінки реалізувати своє право на материнство з використанням ДРТ. Л.П. Мартинюк вважає, що так як законодавство України не забороняє незаміжній жінці скористатися за наявності медичних показань такими ДРТ, як штучне запліднення чи кріоконсервація її репродуктивних клітин, то законодавець не порушує право на материнство так само, як і право на охорону здоров'я, адже вони належать до природних прав жінки і не можуть бути обмеженими [6, с. 98].

Ще одним дискусійним питанням, з яким пов'язаний захист репродуктивного здоров'я населення в Україні є штучне переривання вагітності. Звісно навколо нього існує велика дискусія щодо доцільності його дозволу на законодавчому рівні, однак є й інша проблема. У своїй статті А.О. Дутко і М.Р. Заболотна вказують, що лише жінка наділена правом на штучне переривання вагітності. Законодавець залишає юридично байдужою волю чоловіка щодо реалізації своєї репродуктивної функції. Складається парадоксальна ситуація, як зазначає З.В. Ромовська: «для продажу одним із подружжя автомобіля потрібна згода другого, а питання про проведення штучного переривання вагітності дружини має право вирішувати самостійно». Тому автори вважають за необхідне доповнити статтю 50 СК України частиною четвертою такого змісту: «4. Питання про проведення штучного переривання вагітності дружини повинно вирішуватися за письмовою згодою її чоловіка», оскільки це прямо впливає із ч. 2 ст. 54 СК України, у якій зазначено, що усі найважливіші питання сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності [5, с. 260].

Також варто зазначити, що стаття 48 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплює лише застосування штучного запліднення та імплантацію ембріона, не регулюючи сурогатне материнство та інші методи ДРТ [2]. Окрім цього, у законі немає визначення понять «допоміжні репродуктивні технології», «штучне запліднення», «імплантація ембріону», «сурогатна матір», «сурогатне материнство» тощо [6, с. 96].

У науковій спільноті немає єдиної позиції щодо визначення категорії «сурогатне материнство», відповідно з цим і пов'язані проблеми

правового регулювання застосування даного виду ДРТ. Спірним залишається питання пов'язане з походженням дитини та визнання її батьків у разі застосування сурогатного материнства. У статті 123 СК зазначено, що у разі імплантації в організм іншої жінки зародка, зачатого подружжям, батьками дитини є подружжя. Оспорювання материнства у такому випадку не допускається [7]. Проте, відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні сурогатна матір дає згоду на запис подружжя батьками дитини нотаріально посвідченим підписом [3]. Таким чином, норми цих актів створюють колізію, оскільки за СК України діє презумпція батьківства подружжя, а в Правилах спостерігається захист сурогатної матері і діє презумпція її материнства.

Н. Тюхтій у своїй праці зазначає, що, на думку представників Української Асоціації Репродуктивної Медицини, сурогатне материнство – це метод лікування безпліддя, при якому ембріон, отриманий від генетичних батьків, переноситься в порожнину матки іншої жінки. На практиці, зважаючи на те, що випадків використання цього методу не так вже й багато, батькам досить важко довести своє право на народжену дитину. Для уникнення проблем, що можуть виникати у сфері репродуктивних технологій, краще всі деталі врегулювати у договірному порядку [8, с. 73].

Позиція авторки щодо договору є небезпідставною, часто, сурогатні матері не належно слідкують за своїм здоров'ям під час вагітності, шантажують батьків перериванням вагітності, якщо ті не збільшать суму виплати, погрожують розголошенням інформації про спосіб народження дитини, або ж потенційні батьки не забезпечують сурогатну матір належними умовами для безпечної вагітності тощо. Щоб унеможливити потрапляння у схожі ситуації, двом сторонам необхідно укласти договір про сурогатне материнство, який обов'язково має бути письмовим і посвідчуватись у нотаріальній формі для того, щоб мати змогу одній із сторін довести свою правоту у судовому порядку. Про даний вид договору мовчить ЦК України, але за своїм предметом та умовами він найбільше нагадує договір про надання послуг. Отож, договір про сурогатне материнство – це договір, за яким одна сторона (сурогатна матір) зобов'язується виносити, народити та передати дитину іншій стороні (потенційним батькам) за плату чи безоплатно [4, с. 78].

На нашу думку, для якіснішого регулювання правовідносин, які виникають на основі застосування сурогатного материнства, законодавцю слід доповнити ЦК України положеннями про договір сурогатного

материнства, які міститимуть предмет договору, його умови, відповідальність, права та обов'язки сторін.

Отож, проаналізувавши деякі не врегульовані українським законодавством питання щодо реалізації репродуктивних прав людини, можна виділити такі проблеми: ЦК не визначає верхню вікову межу для застосування ДРТ; коло осіб, які можуть народити дитину за допомогою ДРТ обмежується лише подружжям; колізія в законодавстві між «презумпцією батьківства» і «презумпцією материнства»; не врегульованість надання послуг сурогатного материнства на законодавчому рівні тощо.

Як можливе вирішення ситуації, вважаємо за потрібне прийняти Закон України «Про реалізацію репродуктивних прав людини» та більше не повторювати долю декількох не прийнятих законопроектів. На нашу думку, в законі слід прописати визначення таких важливих понять як «безпліддя», «ембріон», «донор», «репродуктивними клітини» «сурогатне материнство», закріпити граничний вік для жінок, які можуть користуватися методиками ДРТ, встановити долю кріоконсервованих репродуктивних клітин і ембріонів, у випадках якщо подружжя пара розлучилася, або одна особа померла, визначити правовий статус ембріона, права і обов'язки осіб, щодо яких застосовуються допоміжні репродуктивні технології, зазначити умови та порядок здійснення донації репродуктивних клітин тощо.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. С. 135.
2. Основи законодавства про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n379>
3. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 р. № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>
4. Головащук А. П., Правові аспекти договору про сурогатне материнство. URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/bmju_2013_9_11.pdf
5. Дутко А. О., Заболотна М. Р. Закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. 2016. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/ntb/34650/41_257-262.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Маргинюк Л. П. Правове регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: проблемні аспекти. URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/170523-382724-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/170523-382724-1-PB%20(1).pdf)

7. Мухамедова Е. Е. Репродуктивні права фізичної особи в системі особистих немайнових прав. *Учен. записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2012. № 2 С. 136–141. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/reproduktivni-prava-fizichnoyi-osobi-v-sistemiosobistih-nemaynovih-prav/viewer>

8. Тюхтій Н. Репродуктивні особисті немайнові права фізичних осіб. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 70–75.